

Міністерство освіти і науки України
Інститут історії України НАН України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Чернівецька міська рада
Науково-дослідний Центр Буковинознавства

**НА ПЕРЕТИНІ ЕПОХ.
ПЕРША СВІТОВА ВІЙНА:
ФЕНОМЕНОЛОГІЯ, ГЕОПОЛІТИЧНІ
ТА ГУМАНІТАРНІ НАСЛІДКИ,
ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ**

**МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ,
присвячена 110-й річниці початку
Великої війни 1914-1918 рр.**

МАТЕРІАЛИ ТА ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ

Чернівці, 27-28 вересня 2024 року

Чернівці – 2024

УДК 94(100)"1914/1918"

Н 125

Друкується за ухвалою Вченої ради факультету історії, політології та міжнародних відносин Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (протокол № 2 від 17.09.2024 р.).

Редакційна колегія: проф. О.В. Добржанський (голова), доц. В.Л. Карпо, проф. В.П. Фісанов, проф. О.І Сич, проф. М.К. Чучко, проф. Ю.І. Макар, доц. Г.М. Яценюк, доц. Г.М. Скорейко, доц. В.С.Струтинський, доц. М.Р. Гуйванюк, доц. С.В. Герегова, доц. А.В. Мінаєв, асист. М.В. Глібішук (відповідальний секретар), асист. Н.М. Христан.

Рецензенти:

Литвин М.Р. – д.і.н., професор, завідувач відділу «Центру дослідження українсько-польських відносин» Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича.

Зуляк І.С. – д.і.н., професор Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Н 125 **На перетині епох. Перша світова війна: феноменологія, геополітичні та гуманітарні наслідки, історична пам'ять.** Міжнародна наукова конференція, присвячена 110-й річниці початку Великої війни 1914-1918 рр., Чернівці, 27-28 вересня 2024 р. Матеріали і тези доповідей / Наук. ред. О.В. Добржанський. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2024. – 160 с.

УДК 94(100)"1914/1918"

У збірнику матеріалів та тез учасників конференції розглядаються актуальні питання історії Першої світової війни. Значна увага приділена паралелям подій Великої війни 1914-1918 рр. з сучасною війною російської держави проти України.

Для науковців, студентів, вчителів історії та широкого загалу читачів.

З М І С Т

МАТЕРІАЛИ

Олександр Лисенко

Чи необхідна для розв’язання «українського питання»
ІІІ світова війна? 10

Олександр Реснт

Від Романових до Путіна: криваве розлучення
України з Російською імперією і Перша світова війна
як його тригер 20

ТЕЗИ

Aleksandr Ivanov

Ort during First World War 29

Yevhen Shyshka

Residents of Mykolayivka village,
Bakhmut uyezd, in the First World War 31

Сергій Адамович

План українського військового десанту на Кубань
восени 1914 р.: нереалізований шанс 32

Олександр Безаров

Єврейське питання в Російській імперії у роки
Першої світової війни на шпальтах «Киевлянина» 35

Катерина Біла

Українці Галичини та Буковини у воєнній пропаганді Російської
імперії (1914 – 1917 рр.): «Збірний образ» 37

Тамара Богачик

Основні події Першої світової війни на території
Північнобессарабського краю 39

Андрій Бойда

Взаємодія Василя Порайка і Євгена Коновальця
в Галичині та під час російського полону (1906-1916) 41

Оксана Вільшанська

Міське населення в роки Першої світової війни:
повсякденне життя і суспільні настрої 43

Олександр Гадинко

Місто Сторожинець в роки Першої
світової війни (1914-1918) 45

Сергій Гакман

Проблема Буковини в російсько-румунських
відносинах під час Першої світової війни 47

Світлана Герегова

Щоденник Івана Бажанського – вагоме джерело
з історії Великої війни на Буковині 49

Микола Глібіщук

Шпигуноманія у роки Першої світової війни:
буковинський вимір 51

Андрій Гресько

Контакти Андрея Шептицького та Дмитра Вітовського
під час Першої світової війни (1914–1918 рр.) 53

Василь Грицканюк

Утворення маріонеткової ГСРР в Західній Україні
як один із наслідків Першої світової війни 55

Микола Гуйванюк

Парамілітаризація січового руху Галичини й Буковини
напередодні Першої світової війни 57

Олександр Добржанський

Національні прагнення українців Буковини
в роки Першої світової війни 60

населення. До війська забирали чоловіків від 18 до 53 років. Увесь тягар сільськогосподарських робіт лягав на плечі жінок, підлітків, літніх людей.

У роки Першої світової війни у Новоселиці побував американський журналіст Джон Рід, який згодом змалював свої враження від відвідин краю у розповідях «Війна у Східній Європі», зазначивши, що «... витоптані хліба болісно жовтіли на полях, оселі були кинуті, зруйновані і почорніли від вогню...».

Андрій БОЙДА
(Івано-Франківськ)

ВЗАЄМОДІЯ ВАСИЛЯ ПОРАЙКА І ЄВГЕНА КОНОВАЛЬЦЯ В ГАЛИЧИНІ ТА ПІД ЧАС РОСІЙСЬКОГО ПОЛОНУ (1906-1916)

Цьогоріч минає 110-та річниця початку Першої світової війни. Попри незлічиму кількість праць на цю тему, багато сторінок про український вимір цього збройного конфлікту ще мають на собі білі плями. По-особливному це стосується як відомих, так і маловідомих діячів вітчизняної історії. Не є винятком і постаті таких галичан як Євген Коновалець (1891-1938) та Василь Порайко (1888-1937). Здавалося б, що між лідером УВО та ОУН і між представником вищих органів влади УСРР/УРСР в 1920-1930-х рр. мало що може бути спільним. Однак, в ході роботи з джерельною базою по життєпису В. Порайка, вдалось встановити мінімум три випадки, коли він міг контактувати з Є. Коновальцем у період між 1906 і 1916 рр.

Перший випадок міг мати місце на час навчання Василя Порайка в Львівській академічній гімназії в 1906-1907 рр. Даний факт є відомим як з першої прижиттєвої біографії В. Порайка (М. Возняк «На вершинах», Діло. 16 березня 1927 р.), так із віднайдених автором цієї доповіді матеріалів, які є *Андрій Бойда* – аспірант факультету історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

у фондах Івано-Франківського краєзнавчого музею (ІФКМ). Зокрема, мова йде про табель (шкільне свідоцтво) з оцінками В. Порайка за перше півріччя навчального року 1906/1907 у академічній гімназії у м. Львів. Згідно з дослідженнями І. Хоми, Є. Коновалець навчався у цьому ж навчальному закладі у період з 1901 по 1909 рр.

Наразі немає підтверджених свідчень тому, що як В. Порайко, так і Є. Коновалець мали якісь товариські контакти або скажімо були хорошими знайомими. Однак, фактор знайомства у короткий період навчання Василя Порайка у академічній гімназії у Львові з майбутній лідером ОУН виключати також не слід.

Другим таким випадком могли стати події довкола українського студентського питання, які мали місце у Львові у період з 1 липня 1910 по 4 липня 1911 рр. Насамперед, це стосується українського студентського несанкціонованого віча в стінах Львівського університету імені Яна Казимира 1 липня 1910 р. Віче, яке мало на меті відстоювати інтереси українських студентів та їх права на власний університет у Львові вилось у спровоковану польськими провокаторами сутичку. Внаслідок нападу польських студентів на українських загинув один із лідерів віча, студент-правник Адам Коцко. Однак, якщо Василя Порайка судили в ході процесу 101 українського студента у Львові з лютого по липень 1911 р. за участь у подіях 1 липня 1910 р. («Процес 101»), то Євген Коновалець фігурував у цій справі виключно як свідок. Гіпотетично їх знайомство чи нова зустріч могла мати місце саме у вирії цих важких для галичан подій.

Третій випадок, який є відомий завдяки протоколам допитів брата нареченої В. Порайка, старшини УСС та майора РСЧА Юліана Гоїва (1894-1937) у вересні та жовтні 1937 р. у Харкові, мав місце у 1915 р. в таборі для військовополонених австро-угорців в м. Чорний Яр Астраханської губернії на території Російської імперії. Зі свідчень Ю. Гоїва, Євген Коновалець був лідером полонених галичан у цім таборі до його переведення у схожий табір в м. Царицин в 1916 р. Згадуючи таборове життя Ю. Гоїв констатує, що кожен із тих старшин, які гуртувались довкола Є. Коновальця (М. Чичкевич, К. Саврич, Р. Сушко, А. Мельник, В. Порайко, Ю. Гоїв і ін.) були палкими патріотами своєї Батьківщини. Ця група при створенні українського війська

буде мати можливість вибороти і власну Українську Державу.

Отже, на основі відтворених нами фактів та припущень ми констатуємо, що лідер УВО та ОУН і лідер галичан в УРСР могли як мінімум тричі зустрічатись до початку визвольних змагань в Україні 1917-1923 рр. Перша світова війна стала тим вододілом, який остаточно розділив їх долі після полону – Є. Коновалець став прибічником УНР і розбудовував її збройні сили, в той час як В. Порайко став поборником українського націонал-комунізму.

Оксана ВІЛЬШАНСЬКА
(Київ)

МІСЬКЕ НАСЕЛЕННЯ В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ І СУСПІЛЬНІ НАСТРОЇ

Перша світова війна стала важким випробуванням для суспільства, змінивши звичний плін життя і пріоритети. На початку війни загальне прагнення перемоги обумовило і суспільні настрої, і суспільні практики. Населення почало щедро жертвувати на перемогу гроші, речі, коштовності.

Впевненість у справедливості війни, а відтак, у неминучій перемозі співіснувала з переконанням у швидкому її завершенні. У суспільстві зросла цікавість до віщувань різноманітних провидців. Закінчення війни пов'язували і з очікуваною смертю Вільгельма II, оскільки ходили чутки про його хворобу. Помилкові уявлення та прогнози щодо тривалості і результату війни, обумовили подальшу хибну стратегію виживання.

Від початку війни у пересічних обивателів відразу з'явилася цікавість і смак до міжнародних політичних відносин та військової стратегії. Дехто з них почав виявляти неабияку обізнаність у військовій справі. Події на фронті описувались на перших

Оксана Вільшанська – старший науковий співробітник Відділу історії України XIX - початку XX ст. Інституту історії України НАНУ.